

CHARAKTER A ZÁKLADNÉ PROBLÉMY VZDELÁVACIEHO PROCESU NA UKRAJINSKÝCH NÁRODNOSTNÝCH ŠKOLÁCH V ROKOCH 1945 – 1949*

THE NATURE AND THE FUNDAMENTAL PROBLEMS OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN UKRAINIAN NATIONAL SCHOOLS IN THE YEARS 1945 – 1949

Anna Virostková

Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach

2.1.9 slovenské dejiny, 3. rok štúdia, interná forma štúdia

virostkova@saske.sk

Školiteľ: **PaedDr. Marián Gajdoš, CSc. (gajdosm@saske.sk)**

Kľúčové slová

ukrajinské národnostné školstvo, školské budovy, učitelia, učebnice, učebné pomôcky

Key words

ukrainian national education, school buildings, teachers, textbooks, teaching tools

Školstvo na severovýchodnom Slovensku sa po roku 1945 nachádzalo v zložitej situácii. Osobitne ukrajinské národnostné školstvo (1) po druhej svetovej vojne zápasilo s mnohými problémami, najmä materiálneho, organizačného, odborného-pedagogického, ale aj personálneho charakteru. Uvedené problémy boli o. i. podmienené zaostalosťou severovýchodného Slovenska, ktoré charakterizovala nerozvinutá priemyselná výroba a nevyspelé poľnohospodárstvo. (2) Situáciu umocňovalo, že v porovnaní s ostatnými regiónmi Slovenska celá oblasť bola mimoriadne ťažko postihnutá vojnou. (3) Táto situácia sa odrážala aj v spôsobe myslenia obyvateľov tejto oblasti a v ich vzťahu k školstvu a vzdelávaniu detí vôbec. (4)

Začiatky vyučovania v povojnových rokoch boli veľmi zložité. Prioritnou úlohou obcí na severovýchodnom Slovensku po prechode frontu a v prvých povojnových rokoch bola likvidácia vojnových škôd. (5) Napr. v okrese Svidník bolo po vojne z 50 obcí zničených 31 a ostatné boli poškodené (6). Čo sa týka škôl, zo 48 škôl v okrese bolo vojnou zničených sedem škôl, sčasti bolo zničených 38 a len dve ostali vojnovými udalosťami neporušené. Podobne to bolo aj v okrese Medzilaborce, kde zo 48 obcí okresu bolo deväť obcí úplne zničených a ostatné boli poškodené. (7) Zo všetkých 48 škôl okresu bolo 16 škôl zničených, 28 poškodených, v dvoch školách sa síce vyučovalo, ale bez zariadenia a iba v dvoch školách sa začalo vyučovať. (8) Školské budovy v obvode ukrajinského školského inšpektorátu v Stropkove boli vojnovými udalosťami na 95 % úplne poškodené (napr. Bžany, Dobroslava, Dlhoňa, Šemetkovce, Vyšný Orlík, Belejovce, Brusnica, Kolbovce, Piskorovce, Pucák (terajšia Korunková), Tokajík, Gribov a Kapišová) (9), ich inventár bol na 30 až 50 % úplne zničený. Autobusová doprava fungovala iba do sídiel 14 škôl s 30 triedami. Návšteva ostatných škôl bola možná iba pešo alebo povozom. Celý terén bol kopcovitý a zamínovaný v katastri obcí Kapišová, Nižná Písaná, Dobroslava, Nižný Komárnik. (10) Podobne to bolo i v sninskom okrese, kde sa začiatkom roka 1946 mohlo vyučovať iba v 20 % škôl. (11)

V školskom roku 1947/48 na území severovýchodného Slovenska chýbalo ešte 34 škôl. (12) Na ich výstavbu, resp. rekonštrukciu chýbal základný stavebný materiál, vrátane krytiny, skla a ďalších komodít. Napriek tomu občania pre potreby škôl a vyučovania uvoľňovali domy a fary. Treba si uvedomiť, že tieto prenajaté súkromné objekty nevyhovovali podmienkam na vyučovanie. Problémy nastali najmä v zimnom období, okrem iného aj pre nedostatok dreva na kúrenie. (13) V niektorých obciach, aj keď sa po vojne začalo s vyučovaním, sa objavovali rôzne ďalšie problémy. Napr. pre meškajúce rekonštrukčné práce neboli do prevádzky odovzdané školské budovy, v Národnej škole v Matysovej (14) a v Štátnej meštianskej škole vo Svidníku (15), inde boli školy zatvorené z dôvodu chrípkovej epidémie, napr. v Ruskej štátnej meštianskej škole vo Svidníku a pod. (16)

Vnútorne zariadenie škôl i tried nevyhovovalo hygienickým predpisom. Na opravu vojnou zničených zariadení museli byť vynaložené značné finančné a materiálne prostriedky, ktoré sa v prevažnej miere uhrádzali zo štátu. Napr. len v okrese Medzilaborce podľa odhadov ukrajinského školského inšpektora bola hodnota zničených škôl vyčíslená na 988 549 Kčs. (17) Celková škoda spôsobená vojnovými udalosťami na školách všetkých druhov bola vo výške 500 525 211 Kčs. V Československej republike (ČSR) bolo úplne zničených alebo poškodených 82 budov detských opatrovní, 2 973 ľudových škôl, 170 meštianskych škôl, 73 gymnázií a učiteľských akadémií, 74 odborných škôl, 49 vysokých škôl. Spolu bolo treba opraviť alebo postaviť 3 421 budov. Rozsah celkových škôd spôsobených vojnou prevyšoval sumu vynaloženú na tieto druhy škôl v dobe ich najintenzívnejšieho budovania. (18) Do konca roka 1948 bola vykonaná oprava na 2 491 školských budovách, nákladom 253 532 670 Kčs. (19) Z **Úradu spojených národov pre pomoc a obnovu** (UNRRA) bolo rozhodnuté prideliť finančné prostriedky v celkovej výške päť miliónov Kčs na stavbu školských budov. (20) Prvá pomoc oblastiam na severovýchodnom Slovensku bola poskytnutá už v rokoch 1946 – 1948, keď sa pristúpilo k výstavbe provizórnych drevených domov, životnosť ktorých bola desať rokov. Pri ich výstavbe a pri oprave poškodených školských budov aktívne pomáhali obyvatelia obcí spolu s učiteľmi. Medzi ľuďmi sa prejavovala súdržnosť a spolupatričnosť.

Problémom škôl bolo vnútorné zariadenie školských budov, napr. nábytok, lavice, stoličky, atď. **Referát ukrajinských škôl** sa snažil vyriešiť tento problém, napr. uskutočnil objednávku vo firme v Sabinove na vyhotovenie školského zariadenia pre 153 vojnou zničených a poškodených ukrajinských škôl na východnom Slovensku. (21) Ešte aj v roku 1949 existovali školy, ktoré neboli zariadené a v mnohých školách chýbali školské lavice, stoličky atď. Malo to nepriaznivé následky i na zdravotný vývin detí, ktoré trpeli napr. problémami chrbtice a pod. (22) Veľká pomoc pri budovaní škôl prichádzala nielen od štátu, z okolitých obcí, od učiteľov či prostého ľudu, ale aj zo zahraničia. (23)

Problémy v školstve sa netýkali len obnovy a výstavby budov, ale aj v personálnych otázkach, konkrétne nedostatku kvalifikovaných učiteľov. Preto po oslobodení bola štátna správa v záujme fungovania škôl nútená využívať aj služby nekvalifikovaných učiteľov. Napr. v okrese Snina po roku 1945 bol nedostatok učiteľov a ani ich kvalifikačná štruktúra nebola vyhovujúca. V materských školách boli dve kvalifikované učiteľky, trinásť nekvalifikovaných učiteľov a jedna učiteľka chýbala. V národných školách bolo 44 kvalifikovaných učiteľiek, 60 nekvalifikovaných a chýbalo desať učiteľov. V stredných školách bolo 45 učiteľov kvalifikovaných, tri nekvalifikované, chýbalo 23 učiteľov. Až v roku 1948 došlo k rozsiahlym úpravám, ktoré znamenali pozitívne personálne zmeny hlavne v národnom školstve na Slovensku. (24)

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva závisela nielen od školskej sústavy, ale predovšetkým od kvalifikácie učiteľov, ktorí zabezpečovali vyučovací proces. (25) Učitelia ukrajinských národnostných škôl na Slovensku získavali vzdelanie od roku 1895 v cirkevnej gréckokatolíckej učiteľskej akadémii v Prešove. Tento učiteľský ústav bol jedinou kultúrnou a vzdelávacou inštitúciou v najťažších časoch národnostného útlaku. Najmä po roku 1918 **Ruský učiteľský ústav** v Prešove pripravil mnoho významných kultúrnych pracovníkov, ktorí následne vychovávali a vzdelávali ukrajinskú mládež. (26) Na základe školského zákona z 21. apríla 1948 (č. 95/1948 Zb.) sa zavádzalo vysokoškolské vzdelávanie učiteľov (vytvárali sa pedagogické fakulty), čo v praxi znamenalo, že sa rušili učiteľské ústavy (akadémie), respektíve sa spájali s gymnáziami. Prezident republiky vydal 27. októbra 1945 dekrét o pedagogických fakultách, ktorý bol 9. apríla 1946 novelizovaný. (27) **Pedagogická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave** sa zriadila výnosom MŠO zo dňa 4. septembra 1946 č. A-185.108/46-V/8 a na základe zákona č. 100/1946 Zb. v roku 1948 bola v Prešove zriadená pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity, kde sa učitelia mali možnosť vzdelávať a získavať potrebnú kvalifikáciu pre ukrajinské národnostné školy. (28)

Nedostatok kvalifikovaných učiteľov spôsobilo viacero faktorov. Jedným z nich bola i zlá povojnová situácia, ktorá sa prenášala na žiakov, a učiteľ musel preukázať zvýšený pracovný výkon. K riadnemu plneniu učiteľských povinností bolo potrebné aj samovzdelávanie a kultúrny kontakt s okolím. Pri školskej práci a pri vykonávaní povinných skúšok si musel učiteľ zadovážiť knihy a pomôcky z vlastných prostriedkov. Mnohí učitelia okrem vyučovania vykonávali viaceré funkcie,

napr. boli zároveň riaditeľmi, osvetovými referentmi, obecnými knihovníkmi, kronikármi atď. Pracovné podmienky učiteľov boli neprimerané. Nevyhovujúce materiálne, hygienické, finančné podmienky nútili pedagógov opúšťať toto povolanie a venovať sa lepšie plateným zamestnaniam. Ďalší faktor, ktorý spôsobil nedostatok učiteľov, bol odchod niektorých učiteľov do slovenských škôl za účelom vyučovania ruštiny. Na meštianskych školách bol stav učiteľov nevyhovujúci, a tak boli školy nútené navzájom si vypomáhať. Po roku 1945 vzniklo veľa škôl, ale kvalifikovaných učiteľov, ktorí absolvovali učiteľský seminár v Prešove ako jediný na východnom Slovensku, bolo veľmi málo. Na ukrajinských národnostných školách po roku 1945 chýbalo asi dvesto učiteľov. (29) V školskom roku 1946/47 pôsobili na uvedených školách 451 učiteľov, z toho 187 žien, t. j. 41,5 %. Na jedného učiteľa pripadalo 1,3 triedy a 47 žiakov. (30) Spôsobilosť vyučovať malo len 283 učiteľov ľudových škôl a štyria na meštianskych školách. Nekvalifikovanosť učiteľov v povojnovom období sa znižovala vysielaním študentov na štúdiá do ZSSR, kde sa pripravovali pre potreby ukrajinských národnostných škôl. (31) Bolo by mylné domnievať sa, že táto nekvalifikovanosť bola charakteristická len pre školy s vyučovacím jazykom ruským. Bol to stav celoslovenský, aj keď sa na školách s vyučovacím jazykom slovenským neprejavoval tak výrazne.

Skutočný nedostatok kvalifikovaných učiteľov na školách všetkých stupňov v kraji nútil školské orgány riešiť túto situáciu. Z počtu asi deväťsto učiteľov pôsobiacich na školách druhého stupňa (t. j. meštianske školy, ktoré boli na základe školského zákona z roku 1948 premenené na stredné školy) bolo osemsto nekvalifikovaných a bez odbornej skúšky, dokonca niektorí riaditelia uvedených škôl nemali ani skúšku dospelosti z učiteľského ústavu. Na školách tretieho stupňa (t. j. povinné školy – základné odborné školy a výberové školy – odborné a vyššie stredné školy) z počtu asi 230 učiteľov bolo nekvalifikovaných asi 150, medzi ktorými vyučovali asi desiat maturanți gymnázií. Z uvedeného počtu asi 219 učiteľov pôsobilo na školách druhého stupňa, z nich 190 bolo nekvalifikovaných a na týchto školách bolo aj veľa učiteľov bez maturity. (32) Komunistický režim, aj napriek nedostatku odborníkov, vytláčal inteligenciu z verejných funkcií. Na jej miesta dosadzoval robotnícke kádre. Jedným z často používaných represívnych opatrení voči učiteľom bolo ich preraďovanie do výroby. V zmysle ustanovenia 41 vládneho nariadenia zo 14. decembra 1948 o znížení počtu štátnych a verejných zamestnancov a o ich preraďení do výroby bol postihnutý značný počet učiteľov. Ich preraďovanie do výroby dosiahlo už v roku 1949 znateľný rozsah. Skutočnú podobu premiestňovania učiteľov do výroby ukázala situácia v kraji Prešov na začiatku päťdesiatych rokov. (33)

Nemenej dôležitým problémom národnostných škôl bol i nedostatok učebníc a učebných pomôcok. Ideové zameranie výchovy na všetkých druhoch a stupňoch ukrajinských škôl bolo rovnaké ako na slovenských školách. Vyučovanie prebiehalo podľa učebného plánu z roku 1948. V zmysle **Košického vládneho programu** bola jeho súčasťou povinná výučba ruského jazyka. (34) Významnou a veľmi naliehavou úlohou v tejto oblasti bolo vydávanie učebníc pre potreby škôl s ruským, neskôr ukrajinským vyučovacím jazykom. V rokoch 1945 – 1950 vydávanie učebníc pre ukrajinské školy zabezpečoval **Referát ukrajinských škôl (RUŠ)** pri Povereníctve školstva, ktorý túto činnosť potom preniesol na Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave. (35) Na ukrajinských národných školách sa vyučovalo z učebníc od autorov Vancu a Rudého – *Novyj bukvarj* v ruskom jazyku a Lichvára – *Naša rečj*, ktorá bola taktiež v ruskom jazyku. Na gymnáziách sa používala učebnica od Gojdiča – *Chrestomatia*, napísaná v ruskom jazyku. Učebnice slovenského jazyka a učebnice ostatných predmetov sa na ukrajinských školách používali od slovenských autorov. Okrem schválených učebníc sa používali ako učebné pomôcky i ruské učebnice. (36) Keďže Štátny pedagogický ústav v Bratislave v tom čase nemohol zaobstarať učebnice pre ukrajinské národnostné školy, dohodli sa predstavitelia RUŠ, že doposiaľ vydané vhodné učebnice pre slovenské školy budú prekladané do ukrajinčiny. Kým neboli dokončené preklady, tak sa používali na všetkých školách zodpovedajúce sovietske učebnice, ktoré slúžili ako učebné pomôcky pre učiteľov a žiakov. (37) Predstavitelia RUŠ a UNRP mali záujem, aby sa na ukrajinských národnostných školách vyučovalo podľa jednotných učebníc. V marci 1946 RUŠ pri PŠO požiadal Ivana Paňkevčyča, docenta Karlovej univerzity, o napísanie učebnice ukrajinčiny pod názvom *Korotki pravyla ukrajinskoho pravopysu dla vžytku Prjašivščyny*. (38) V komisii pre zostavovanie učebníc pre ukrajinské školy na

severovýchodnom Slovensku pracoval od 5. júla do 10. augusta 1947 i Jevgenij Nedzeľskij, ktorý učil na Štátnom reálnom gymnáziu v Prahe a patril k významným odborníkom karpatoruských dejín a literatúry. (39) 29. apríla 1949 UNRP dostala na schválenie učebné osnovy pre ľudové školy s ruským vyučovacím jazykom z **Povereníctva školstva vied a umení** (PŠVU). Prerokovaním týchto učebných osnov sa zaoberalo prezídium UNRP na svojom zasadnutí 8. mája 1949. (40)

Podobne ako ukrajinské školy na Slovensku, aj knižnice zápasili s problémami. Podľa príkazu okresných národných výborov (ONV) mali vedúci obvodných úradov miestnych národných výborov (MNV) v jednotlivých okresoch severovýchodného Slovenska vstúpiť do kontaktu s miestnymi osvetovými radami za účelom založenia obecných knižníc a ich postupného vybavovania potrebnou ruskou či ukrajinskou literatúrou. Tým sa mala zvýšiť kultúrna úroveň ukrajinského obyvateľstva. (41) Úsilím UNRP vznikla prvá ruská kníhtlačiareň **Prjaševščiny**. Dňa 1. januára 1948 bolo otvorené veľké kníhkupectvo s ruskou a ukrajinskou literatúrou, ktoré bolo určené najmä pre obyvateľov severovýchodného Slovenska. Situácia sa po oslobodení zlepšila, pretože dovtedy v ľudových knižniciach absentovala akákoľvek ruská a ukrajinská literatúra. (42) Pri UNRP bola organizovaná osvetová rada, ktorá si vytýčila za cieľ okrem iného aj vydávanie vhodných brožúr pre ukrajinské obyvateľstvo. Jej cieľom bolo vydať niekoľko učebníc z odboru zdravotníctva, pretože takáto literatúra v ruskom jazyku neexistovala. Ministerstvo zdravotníctva prispelo sumou päťdesiat tisíc Kčs. Podobne to bolo aj v odbore pôdohospodárstva, kde si dala za cieľ vydať niekoľko populárnych brožúr pre východoslovenských roľníkov. (43) Minister Ďuriš daroval finančné prostriedky v celkovej výške tristo tisíc Kčs. (44)

Aj napriek viacerým problémom, s ktorými zápasilo ukrajinské národnostné školstvo, treba vyzdvihnúť mimoškolskú aktivitu žiakov. Študenti z ukrajinských národnostných škôl sa snažili reprezentovať svoje školy na rôznych kultúrnych vystúpeniach. Takmer pri každej škole vznikali krúžky – spevácky, recitačný, tanečný, jazykový atď. (45)

Nedostatok škôl, učebníc, učebných pomôcok, učiteľov a zlé sociálne postavenie žiakov i učiteľov zapríčinili, že značná časť ukrajinského obyvateľstva bola negramotná. Predchádzajúci režim zanechal ukrajinské národnostné školy na Slovensku vo veľmi zlom stave. V okrese Snina bolo negramotných takmer 40 % obyvateľov (46) a v okrese Svidník až 70 %. (47) Veľký podiel na negramotnosti mala aj nepravidelná školská dochádzka, ktorú v povojnovom období charakterizovala vysoká absencia. Ako najčastejšie dôvody boli pritom uvádzané nedostatok obuvi, šatstva, nefungujúca doprava, ako aj skutočnosť, že rodičia využívali deti doma na rôzne práce, napr. v poľnohospodárstve. Samozrejme, vyskytovali sa aj prípady, že deti do školy nechodili pre nedbanlivosť rodičov. Boli prípady, keď žiak opakoval tu istú triedu po štvrtýkrát, a tak ukončil povinnú školskú dochádzku v piatom ročníku. Na školských inšpektorátoch sa dokonca vyskytovali žiadosti rodičov, v ktorých títo požadovali oslobodiť svoje deti od povinnej školskej dochádzky. V súlade so zákonom o povinnej školskej dochádzke boli uvedené žiadosti zamietané ako neodôvodnené a príslušní školskí pracovníci sa snažili vysvetľovať rodičom, že len dosiahnutím vzdelania si môžu deti zabezpečiť lepšiu budúcnosť. (48)

V prvých povojnových rokoch bola vyučovacím jazykom na ukrajinských školách väčšinou ruština alebo tzv. jazyčie, takže ukrajinskými boli tieto školy iba svojím názvom. (49) Najväčšou prekážkou konsolidácie ukrajinského národnostného školstva boli neujasnené otázky a spory ohľadom vyučovacieho jazyka. V tejto otázke sa členovia RUŠ dňa 9. augusta 1945 obrátili listom na UNRP, v ktorom formulovali svoje stanovisko. Podľa zámerov koncipovaných v liste, na národných školách sa mal ukrajinský jazyk vyučovať od tretieho ročníka v rovnakom rozsahu ako ruština. Na meštianskych školách sa mala ukrajinčina učiť v polovičnom pomere k počtu hodín ruského vyučovacieho jazyka a na gymnáziách, dočasne od tretieho ročníka, súbežne s ruštinou. Predpokladalo sa, že uvedené provizorium sa zmení v školskom roku 1948/49 prechodom na ukrajinský vyučovací jazyk. V ostatných stredných a odborných školách s ruským vyučovacím jazykom sa ukrajinčina mala učiť v rozsahu stanovenom pre vyučovací jazyk. (50) Predstavitelia UNRP i RUŠ sa zhodli, že vyučovanie na školách všetkých typov bude prebiehať rozdielne, teda v ruskom i ukrajinskom jazyku. (51) V roku 1946 bola zavedená ruština ako prvý povinný cudzí jazyk a v roku 1948 dostali školy učebné osnovy pre ruský jazyk. Na pedagogických gymnáziách s vyučovacím

jazykom ruským sa postupne zaviedol ukrajinský jazyk v počte troch hodín týždenne. Na meštianskych školách sa tento jazyk zavádzal na úkor záujmových krúžkov. (52)

Situáciu komplikovali aj pretrvávajúce nejasnosti vo vzťahu k národnej a jazykovej orientácii. Podľa vyjadrení predstaviteľov UNRP malo len od rodičov závisieť, k akej národnosti sa budú hlásiť a aký vyučovací jazyk vyberú pre svoje deti. Obyvatelia viacerých obcí sa totiž po vojne dali presvedčiť a súhlasili s ruskou školou, no neskôr sa stále častejšie domáhali jej zmeny, najmä po prvých náznakoch ukrajinizácie školstva. (53) V rokoch 1946 až 1949 prišlo na PŠVU zo severovýchodných obcí niekoľko žiadostí o čiastočnú alebo úplnú zmenu vyučovacieho jazyka ruského na slovenský. (54) Dôvody na zmenu nespočívali len v obavách z nej, ale hlavne v nedostatočnej vybavenosti škôl učebnicami, učebnými pomôckami i nekvalifikovanými učiteľmi. Tieto činitele vyvolali oprávnené znepokojenie u rodičov, či ich deti získajú dostatočné vedomosti. Predstavitelia PŠO a UNRP sa zhodli, že k vyriešeniu postojov v tejto otázke napomôžu komisionálne zápisy žiakov do škôl. Zápisy sa uskutočnili v roku 1945 v obvodoch školských inšpektorátov Bardejov, Humenné, Kežmarok, Poprad, Prešov, Sabinov, Snina, Stropkov a Spišská Nová Ves. Ich priebeh bol pokojný a do značnej miery upokojil situáciu, ktorá vznikla krátko po oslobodení v súvislosti so zmenou škôl na ukrajinské. Zápisy sa uskutočnili pod dohľadom zástupcov oboch národností, delegovaných poverenctvom a RUŠ, aby sa spravodlivo vyriešili nielen kultúrne potreby Slovákov, ale aj Ukrajincov žijúcich na Slovensku. Poverenctvo s ukrajinským referátom malo rozhodovať o charaktere školy, jej pobočiek či počte tried až na základe výsledkov týchto zápisov. (55)

Uvedenej problematike venoval pozornosť aj **Politický sekretariát ÚV KSS**, ktorý vo februári 1949 schválil zásady, podľa ktorých sa v obciach, v ktorých občania žiadali o zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský, mali uskutočniť komisionálne zápisy. Tie však v mnohých prípadoch sprevádzala agitácia, podľa ktorej tí rodičia, ktorí zapíšu svoje dieťa do ruskej školy, budú nútení optovať do ZSSR. V tom čase však už dochádzali zo ZSSR správy optantov o ich ťažkom materiálnom postavení, čo, samozrejme, nachádzalo odozvu a živnú pôdu aj pre šírenie poplašných správ. (56) Po oslobodení bolo niekoľko prípadov v sabinovskom, stropkovskom, giraltovskom, bardejovskom okrese, ale aj v iných okresoch na severovýchodnom Slovensku, kde občania z neinformovanosti po oslobodení súhlasili, aby ich deti navštevovali ruskú školu. (57) L. Novomeský po dohovore s ministrom vnútra navrhol nariadiť v júni 1948 uskutočnenie slobodných zápisov do škôl. (58)

Komisionálne zápisy sa uskutočnili v dňoch 1. – 2. júna 1949 za prítomnosti zástupcov oboch národností asi v sedemdesiatich obciach. (59) Pôvodne sa zápisy mali uskutočniť len v tých obciach, v ktorých boli školy s vyučovacím jazykom ruským a slovenským. Avšak napokon sa vykonali aj v obciach s výlučne ukrajinskými školami. V priebehu zápisov v obciach na severovýchodnom Slovensku bola neznámymi ľuďmi robená propaganda, že tí, ktorí dajú deti zapísať do ruskej školy, budú odtransportovaní do ZSSR. Takéto prípady sa vyskytli napr. v Porači pri Rudňanoch, v Nižných a Vyšných Repašoch, v Toryskách a Olšavici. Uvedená skutočnosť vyvolala medzi ukrajinským obyvateľstvom značné rozhorčenie. (60) Agitácia proti ruským školám sa šírila aj v obciach Matiaška, Štefurov, Sabinov (61), v obci Zavadka v okrese Spišská Nová Ves (62), v obci Jakubany. (63)

V zmysle pokynov PŠVU z 20. mája 1949 rozhodnutie o zápise žiakov do škôl so slovenským alebo ruským vyučovacím jazykom bolo plne v kompetencii rodičov a príslušné školské orgány ich stanovisko mali rešpektovať. (64) Na základe nariadenia PŠVU sa v školskom roku 1949/50 mali žiaci školy nižšie organizovanej preradiť do školy vyššie organizovanej, ak takáto škola bola v obci zriadená. Pre vysvetlenie – v obci boli školy nižšie organizované s ruským vyučovacím jazykom s nedostatočným počtom žiakov a vyššie organizované so slovenským vyučovacím jazykom s plným počtom žiakov. Umelo udržiavané školy nižšie organizované s nedostatočným počtom žiakov mali splynúť so školami aj rovnakého organizačného stupňa, ale s väčším počtom žiakov a takto mali tvoriť jednu školu podľa možnosti vyššie organizovanú. (65) Dňa 26. septembra 1949 sa v Prešove zišla komisia, ktorá mala vyšetriť pomery v obciach, v ktorých bola podľa výsledkov zápisov prevedená zmena vyučovacieho jazyka. Komisia dospela k záveru, že pôjde len do tých obcí, v ktorých občania prejavili nespokojnosť s ukrajinskou školou. Išlo o tieto obce: Ublá, Vyšná Olšava a Tichý Potok, v ktorých delegácie na mieste s predstaviteľmi obcí a rodičmi školopovinných detí prerokovali otázku vyučovacieho jazyka. Vo Vyšnej Olšave komisia diskutovala len s riaditeľom ukrajinskej národnej

školy. Z pohovorov s obyvateľmi obcí Štefurov, Valkovce, Ubl'a a Tichý Potok vyplynula ich žiadosť o slovenské školy. Čoraz častejšie dôvody, pre ktoré sa žiadala zmena jazyka, boli tie, že národnosť obyvateľov bola slovenská, ruskému jazyku nerozumeli a navyše svoje žiadosti argumentovali aj tým, že v týchto obciach bola v období slovenského štátu slovenská škola. (66) V dňoch 27. – 28. septembra 1949 boli navštívené ďalšie obce: Valkovce, Štefurov, Vyšná Olšava, Ubl'a, Tichý Potok, Sabinov, Hradisko, Kremná a mestá Humenné a Stará Ľubovňa. Po rozhovoroch s miestnym obyvateľstvom, vedúcimi pracovníkmi a rodičmi školopovinných detí komisia rozhodla, že v obciach s ukrajinskými školami – Štefurov a Valkovce – budú zriadené slovenské národné školy. V Národnej škole v Ubl'i s ruským vyučovacím jazykom sa mala zriadiť slovenská pobočka, vo Vyšnej Olšave, Hradisku, Kremnej a v Tichom Potoku sa mali ponechať národné školy s ruským vyučovacím jazykom. V Humennom a v Sabinove boli ponechané aj naďalej prvé ročníky ukrajinských stredných škôl vzhľadom na to, že v nich boli zapísaní žiaci z obcí patriacich do ukrajinských obvodov. Podľa rozhodnutia rodičov sa v budúcnosti zápis do prvého ročníka už nemal konať. (67)

Počet ukrajinských škôl na severovýchodnom Slovensku po oslobodení ČSR narastal rýchlym tempom. Kým v období slovenského štátu mali rusínske deti k dispozícii jednu materskú školu, ruské gymnázium a učiteľskú akadémiu v Prešove, k 31. decembru 1945 RUS správal tri materské školy, 277 ľudových škôl, 14 meštianskych škôl a gymnázia v Prešove a v Humennom. V školskom roku 1947/48 mali možnosť vzdelávať sa v 11 materských, 272 ľudových a 25 meštianskych školách. (68) V rámci povojnovej eufórie však došlo aj k chybám a problémom, ktoré sa prejavili o. i. v nespokojnosti s týmito školami. V roku 1949 prichádzali na PŠVU nové žiadosti, v ktorých rodičia písomne žiadali zmeniť vyučovací jazyk ruský na slovenský. Išlo o obce Mlynárovce, Kolbasov, Ruský Potok, Lodomirov, Inovec, Uličské Krivé, Stročín, Podhorod', v ktorých bola prevedená zmena jazyka na slovenský. Vyskytli sa prípady, napr. v obciach Ulič a Ubl'a, keď národné výbory pozostávajúce zo zástupcov Ukrajincov žiadali zrušiť slovenské školy aj v tom prípade, ak rodičia žiadali slovenské školy. Zaujímavým bolo, že v uvedených obciach bolo niekoľko štátnych zamestnancov, ktorých deti napriek všetkému navštevovali slovenské školy, aj keď oni žiadali ruské školy, ale deti do nich neposielali. (69) Na základe správ, ktoré podávali jednotlivé školské inšpektoráty, sa komisionálne zápisy uskutočnili asi v 105 obciach, prevažne v národných školách. Odhadujeme, že na základe výsledkov komisionálnych zápisov bolo v roku 1949 zrušených asi dvadsať ukrajinských škôl a 48 škôl bolo premenených na školy slovenské (70), napr. v Národnej škole s vyučovacím jazykom ruským v Malom Lipníku, dňa 20. mája 1949 sa Kremnej pozmenil vyučovací jazyk ruský na jazyk slovenský a podobne to bolo aj v iných obciach. (71)

Všetky uvedené problémy, s ktorými bojovalo ukrajinské národnostné školstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1949, spôsobovali v neskoršom období rast nedôvery voči ukrajinským školám a viedli k tomu, že stúpala aj počet žiadateľov o opätovnú zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský. Okrem problémov týkajúcich sa učebníc, učebných pomôcok, školských budov, kvalifikovanosti učiteľov, výberu vyučovacieho jazyka pretrvávali otázky, ktoré mali vplyv na jeho vývoj (nízke národné povedomie, neujasnená národná identita atď.). V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že v tom čase povedomie ukrajinskej národnostnej príslušnosti na severovýchodnom Slovensku absentovalo. O obyvateľoch sa síce hovorilo ako o Ukrajincoch, v školách sa však vyučovalo po rusky, medzi inteligenciou prevažovala ruská orientácia, ale obyvatelia sa neprestávali nazývať Rusnákmi, resp. Rusínmi. Po februárovom prevrate 1948 a prevzatí moci do rúk KSČ nasledovali rozsiahle politické a sociálne zmeny (ukrajinizácia, kolektivizácia, pravoslavizácia, obviňovanie z ukrajinského buržoázneho nacionalizmu), ktoré výrazne ovplyvnili formovanie identity Rusínov a Ukrajincov na Slovensku, čo sa odrazilo aj v ich národnostnom školstve. (72)

Poznámky

*Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0198/10.

- (1) V skúmanom období sa v oficiálnych dokumentoch hovorilo o Ukrajincoch, resp. Ukrajincoch a Rusoch, ktorí žili prevažne na severovýchodnom Slovensku. Ak hovoríme o národnostnom školstve na Slovensku v tomto období, oficiálne bolo ukrajinské s tým, že vo vyučovacom

- processe sa používal ruský jazyk a tzv. jazyčie (zmes cirkevnej slovančiny, ruštiny a miestnych dialektov), neskôr sa do škôl zavádzal jazyk ukrajinský. V tomto období sa používalo aj označenie ruské školy (Gajdoš, 2000; bližšie pozri Gajdoš, 2004, s. 154).
- (2) Barnovský, 1971, s. 15 – 25; Gajdoš, 1987, s. 33 – 46.
 - (3) Bajcura, 1967, s. 80 – 89; Gajdoš – Konečný, 1991, s. 80 – 142.
 - (4) Ričalka, 1984, s. 158.
 - (5) Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) Predsedníctvo Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (Predsedníctvo ÚV KSS) 1945 – 1958, škatuľa (šk.) 820. Správa o ukrajinskom školstve.
 - (6) Národní archív Praha (NA), f. Úrad predsedníctva vlády 1945 – 1959, šk. 976, číslo dokumentu (č. dok.) 1282/43. Memorandum ONV Svidník o potrebách tohto okresu.
 - (7) NA, f. Úrad predsedníctva vlády 1945 – 1959, šk. 976, č. dok. 1282/42. Hospodárske potreby okresu Medzilaborce.
 - (8) Vanat, 1985, s. 281.
 - (9) Štátny archív (ŠA) Prešov, pobočka (pob.) Svidník, (f.) Ukrajinský školský inšpektorát (UŠI) Stropkov 1944 – 1949, šk. 4, č. dok. 1789 – 1793. Situácia na ukrajinských školách.
 - (10) ŠA Prešov, pob. Svidník, f. UŠI Stropkov 1944 – 1949, šk. 4, č. dok. 1789 – 1793. Situácia na ukrajinských školách.
 - (11) Ričalka, 1988, s. 228.
 - (12) Žiadosť o finančné prostriedky na stavbu školských budov zo dňa 7. júla 1947 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (13) NA, f. Úrad predsedníctva vlády 1945 – 1959, šk. 976, č. dok. 1282/43. Memorandum ONV Svidník o potrebách tohto okresu.
 - (14) ŠA Levoča, pob. Stará Ľubovňa, f. Okresný národný výbor (ONV) I. Stará Ľubovňa 1945 – 1960, odbor pre školstvo a kultúru, šk. 167, č. dok. 310. Situácia na Národnej škole v Matysovej zo dňa 28. novembra 1949.
 - (15) Rekonštrukčné práce Štátnej meštianskej školy vo Svidníku zo 6. marca 1948 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (16) ŠA Prešov, pob. Svidník, f. UŠI Stropkov 1944 – 1949, šk. 3, č. dok. 1786. Školy v obciach S – T.
 - (17) ŠA Prešov, pob. Humenné, f. ONV Medzilaborce, zápisnice rady ONV Medzilaborce. Zápisnica z 25. Apríla 1945 (bez označenia škatule).
 - (18) SNA, f. Povereníctvo školstva a kultúry (PŠK) 1945 – 1960, šk. 1. Slovenské školstvo po vojne.
 - (19) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 17, č. dok. 80. Správa o rozvoji materských, národných, stredných škôl a gymnázií.
 - (20) Žiadosť UNRRA o finančné prostriedky na stavbu školských budov na Úrad Predsedníctva vlády (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (21) Prídel reziva pre firmu v Sabinove na výrobu školského nábytku zo dňa 22. 11. 1948. (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (22) Zoznam škôl v okrese Školského inšpektorátu vo Svidníku, ktoré trpelo nedostatkom školského zariadenia zo dňa 12. 5. 1949 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (23) Krajania z Indie pomáhajú Giraltovciam vybudovať školu. In: *Hlas ľudu*, 30. 3. 1947, s. 3.
 - (24) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 2, č. dok. 6. Stav ukrajinského školstva po vojne.
 - (25) Bajcura, 1983, s. 132.
 - (26) Zriadenie ukrajinskej Pedagogickej fakulty v Prešove zo dňa 26. mája 1947 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
 - (27) Štúdium pre učiteľov meštianskych škôl trvalo šesť semestrov, pre učiteľov ľudových škôl štyri semestre a pre učiteľky materských škôl dva semestre. V budúcnosti sa však počítalo s predĺžením štúdia (Mátej, 1976, s. 405).
 - (28) Vanat, 1985, s. 291.
 - (29) Ričalka, 1975, s. 97.
 - (30) *Školstvo na Slovensku*, 1949, s. 13.
 - (31) Ričalka, 1975, s. 99.

- (32) Potreba kvalifikovaných učiteľských kádrov zo dňa 23. 5. 1951 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (33) Žatkuliak, 1996, s. 81, 85.
- (34) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 2. Školské a kultúrne pomery Ukrajincov na Slovensku.
- (35) V jeho rámci vznikla v januári 1952 ukrajinská redakcia učebníc pod vedením J. Priputena. Do roku 1953 boli vydávané aj učebnice v ruskom jazyku, od roku 1953 len v ukrajinčine (podľa Konečný, 2009).
- (36) SNA, f. PŠA 1945 – 1960, šk. 12, č. dok. 78. Zoznam schválených učebníc na rusko-ukrajinských školách.
- (37) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 6. Uznesenie zo schôdzky kultúrnych a osvetových pracovníkov.
- (38) Mušinka, 2000.
- (39) Potvrdenie UNRP zo dňa 2. augusta 1947 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (40) Vypracovanie učebných osnov (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (41) Zakladanie a reorganizácia obecných knižníc zo dňa 2. apríla 1948 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (42) Zásobovanie ľudových knižníc literatúrou zo dňa 13. marca 1948 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (43) Žiadosť o udelenie podpory na vydávanie brožúr zo dňa 1. decembra 1947 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (44) Protokol zo zasadnutia pléna UNRP zo dňa 4. novembra 1948 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (45) Žiadosť o finančnú podporu pre amatérsky krúžok pri Štátnej ruskej škole v Bardejove (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (46) Situácia na ukrajinských školách (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (47) ŠA Prešov, pob. Svidník, f. UŠI Stropkov 1945 – 1949, šk. 3, č. dok. 1786. Školy v obciach S – T.
- (48) ŠA Prešov, pob. Svidník, f. UŠI Stropkov 1945 – 1949, šk. 4, č. dok. 1789 – 1793. Žiadosti rodičov o oslobodenie detí od povinnej školskej dochádzky adresované UŠI v Stropkove.
- (49) Gajdoš – Konečný, 1991, s. 37.
- (50) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 1. Referát ukrajinských škôl pri Povereníctve školstva a osvetu vo veciach škôl – vyučovacieho jazyka (Gajdoš, 2009).
- (51) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 1. Odpoveď UNRP na list RUŠ.
- (52) Výnos zo dňa 28. 12. 1950 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (53) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 6. Zápisnica napísaná na mimoriadnom zasadnutí 4. júna 1949 za prítomnosti pléna okresného výboru a pána Sopka za Krajský výbor KSS v Prešove (Gajdoš, 2009).
- (54) Napr. Ruská Vola, Mlynárovce. ŠA Prešov, pob. Svidník, f. UŠI Stropkov 1944 – 1949, šk. 4, č. dok. 1789 – 1793. Situácia na ukrajinských školách.
- (55) Gajdoš – Konečný – Mušinka, 1999, s. 89.
- (56) SNA, f. Povereníctvo SNR pre ŠaK 1960 – 1968, šk. 79. Podklady k spracovaniu správy – Dlhodobá programová koncepcia riešenia problémov ideových, obsahových, materiálnych, organizačných i metodických otázok národnostného školstva v ČSSR.
- (57) Záznam z komisionálnych zápisoch na školách v okrese Sabinov (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (58) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 2, č. dok. 5. Odpoveď na Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku.
- (59) V stropkovskom okrese boli zápisy na školách v týchto obciach: Mrázovce, Petejovce, Vyšný Hrabovec, Bžany, Bokša, Rafajovce, Chotča, Jakušovce, Miňovce, Nižná Olšava, Valkov, Breznička, Vojtovce, Vyškovce, Šandal, Potoky, Lomné, Piskorovce, Rohožník, Stropkov. V sabinovskom okrese boli zápisy prevedené v týchto školách: Sabinovské Dvory, Jakovany, Ďačov, Milpoš, Hradisko a iné. Záznam zo dňa 20. 5. 1949 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).

- (60) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 6. Záznam o komisionálnych zápisoch na školách školského inšpektorátu v Spišskej Novej Vsi.
- (61) Agitácia proti ruským školám 1948 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (62) ŠA Prešov, f. UNRP 1945 – 1949, šk. 1, č. dok. 6. Zápisnica napísaná dňa 3. 6. 1949 v Závadke, v okrese Spišská Nová Ves za prítomnosti riaditeľa školy Ivana Pichaniča a učiteľa Ivana Hrica, Jána Špaka za KSS v Prešove a Štefana Lichvára – zástupcu UNRP.
- (63) Protest proti prevedeniu zápisov na škole v školskom roku 1949/50 (Gajdoš – Konečný – Mušinka, 2006).
- (64) Gajdoš, 2009.
- (65) ŠA Levoča, pob. Stará Ľubovňa, f. Školský inšpektorát Stará Ľubovňa 1926 – 1949, šk. 2. Obežník č. 23/1949. Zápisy na školách vo východných okresoch v šk. roku 1949/50.
- (66) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 91, č. dok. 91. Zápisy v obciach s ukrajinskými školami – výsledok komisionálneho šetrenia zo dňa 4. 10. 1949.
- (67) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 91, č. dok. 91. Správa o výsledkoch zisťovania školských pomerov v niektorých obciach Prešovského kraja, v ktorých obyvateľstvo si žiadalo zmenu jazyka.
- (68) Gajdoš – Konečný – Mušinka, 1999, s. 90.
- (69) SNA, f. PŠK 1945 – 1960, šk. 91, č. dok. 91. Pomery na ukrajinských školách na východnom Slovensku.
- (70) Uram, 1985 s. 529; Gajdoš – Konečný – Mušinka, 1999, s. 91.
- (71) ŠA Levoča, pob. Stará Ľubovňa, f. Školský inšpektorát Stará Ľubovňa 1926 – 1949, kr. 1. Situačná správa o národnostnej otázke.
- (72) Magocsi, 1994, s. 168.

Literatúra

- BAJCURA, Ivan. 1983. *Cesta k internacionálnej jednote*. Bratislava : Pravda, 1983. 258 s.
- BAJCURA, Ivan. 1967. *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967. 214 s.
- BARNOVSKÝ, Michal. 1971. Spriemyslenie východného Slovenska. In: *Nové obzory* 13. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, s. 15 – 25.
- GAJDOŠ, Marián. 2009. Vznik a problémy ukrajinského národnostného školstva. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 12, 2009, č. 1. ISSN 1335-3608. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/1-2009/index.html>
- GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav – MUŠINKA, Alexander. 2006. *UNRP v dokumentoch*. [Dokumenty na DVD nosiči]. Prešov : Centrum antropologických výskumov, 2006. 47 s. ISBN 80-969634-0-6
- GAJDOŠ, Marián. 2004. Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procese transformácie spoločnosti (stav výskumu). In: ŠUTAJ, Štefan (ed.): *Národ a národnosti na Slovensku. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004. 327 s. ISBN 80-89046-20-7
- GAJDOŠ, Marián. 2000. Používanie etnonymov Rusín a Ukrajinec vo vybraných dokumentoch Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny (1945-1948). In: *Človek a spoločnosť*, roč. 3, 2000, č. 3. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/1-2000/index.html>
- GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav – MUŠINKA, Mikuláš. 1999. *Rusíni/Ukrajinci v zrkadle polstoročia. Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945*. Prešov – Užhorod : Universum, 1999. 157 s. ISBN 80-96775-35-9
- GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. 1991. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov – Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. 187 s.
- GAJDOŠ, Marián. 1987. K sociálnym a hospodárskym pomeroch na území severovýchodného Slovenska po oslobodení v rokoch 1945 – 1948. In: *Nové obzory* 29. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1987, s. 33 – 46.

- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2007. Vývoj školstva v okrese Svidník v rokoch 1945 – 1960. In: *Annales historici Pressovienses* 7. Prešov : Universum, 2007, s. 240 – 262. ISBN 978-80-89046-45-4, ISSN 1336-7528.
- KONEČNÝ, Stanislav. 2009. Kultúrne aspekty vývoja rusínskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku v povojnovom decéniu. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 12, 2009, č. 1. ISSN 1335-3608. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/1-2009/index.html>
- MAGOCSI, Paul Robert. 1994. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : Rusínska obroda, 1994. 214 s. ISBN 80-88769-05-1
- MÁTEJ, Jozef et al. 1976. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. 501 s.
- MUŠINKA, Mikuláš. 2000. Ukrajinizácia ruského školstva na východnom Slovensku (1946 – 1952) a Ivan Paňkevych. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 3, 2000, č. 1. ISSN 1335-3608. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/1-2000/index.html>
- RIČALKA, Michal. 1988. Rozvoj školstva v okrese Humenné po roku 1945. In: GUZEJ, Juraj (ed.): *Príspevky k dejinám KSČ v Humenskom okrese*. Humenné : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 227 – 291.
- RIČALKA, Michal. 1984. Rozvoj školstva vo Východoslovenskom kraji. In: *Zborník prác učiteľov Ústavu ML UPJŠ* 11. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1984, s. 143 – 160.
- RIČALKA, Michal. 1975. Rozvoj vzdelanostnej úrovne ukrajinského obyvateľstva v ČSSR po roku 1945. In: ČORNÝ, Michal (ed.): *Socialistickou cestou k národnostnej rovnoprávnosti*. Bratislava : Pravda, 1975, s. 76 – 104.
- Školstvo na Slovensku. Školy, žiaci, učitelia v šk. roku 1918/19 – 1947/48*. 1949. Bratislava : Slovenský plánovací úrad, 1949. 217 s.
- URAM, Pavel. Vývoj ukrajinského školstva v rokoch 1948 – 1953. 1968. In: RYČALKA, Michajlo (ed.): *Žovteň i ukrajins'ka kul'tura*. Prjašiv : Kul'turnyj sojuz ukrajins'kych trudjaščych, 1968, s. 523 – 535.
- VANAT, Ivan. 1985. *Narysy novitn'oji istoriji ukrajinciv Schidnoji Slovaččyny II. (vereseň 1938 r. – lutyj 1948 r.)*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 353 s.
- ŽATKULIAK, Jozef. 1996. K perzekúciám učiteľov po roku 1948. In: PEŠEK, Ján (ed.): *V tieni totality. Perzekúcie na Slovensku v začiatkoch komunistickej totality (1948 – 1953)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1996, s. 77 – 89. ISBN 8096758802

Summary

Ethnic politics after the liberation and restoration of the Republic of Czechoslovakia in 1945 was to a large extent determined by the results of the Second World War, and the overall course of liberation struggle. Compared to other national minorities in Slovakia were Ruthenians and Ukrainians created relatively favourable political conditions. Possess civil rights and some specific minority rights, as shown, inter alia, the development of national education. With the restoration of war-torn economy after the liberation, however, began to successfully advance the development of the Ukrainian minority schools. Their further growth was hampered by the lack and poor condition of school buildings, lack of qualified teachers in many schools lacked basic textbooks and teaching aids, which were characterized by fragmented language of instruction etc.